

De dood (2002) – Patty Scholten

Die lompe gast zal jou niet overslaan.
Nooit belt hij op en vraagt: 'Kom ik gelegen?'
Hij komt te vroeg, te laat, zijn zeis stoot tegen
je lamp of vaas. Hij laat zijn koffie staan.

Beloftes worden niet door hem gedaan
en hij zal nooit die knekelvoeten vegeen.
Hij wil niet schaken. Er wordt stuurs gezwegen
tot hij je vraagt om met hem mee te gaan.

Dat was het dan. Je bent opeens zo moe.
Hij zegt: 'Je wist toch dat ik ooit zou komen.'
Die lamp, die vaas, die doen er niet meer toe.

Kijk niet zo bang. Het sterven doet geen pijn.
Het zal een slapen, slapen zonder dromen,
het zal een slapen zonder weerga zijn.'

Ik weet niet hoe het met u zit, maar ik ben bang voor de dood. Vooral voor die van mijn dierbaren. Maar ook voor die van mijzelf - mochten mijn kinderen nog niet zijn uitgevlogen. Ik heb mensen verloren: jonge, oude, na lange ziekbedden of vernietigend plotseling. Het verdriet om hen draag ik met me mee en op hun verjaardagen of tijdens voorbeden in deze kerk denk ik aan hen. Maar toch leef ik het liefst zo hard mogelijk tegen de dood in. Hij ligt ergens hoog op een plank en er over praten of denken doe ik niet graag.

Maar nu zit hij - of is het een zij? - ineens al weken in mijn hoofd. Het komt door die dichtbundel: 'dood gewoon gaan hemelen'. Die had ik gekocht voor als ik nog eens inspiratie nodig zou hebben bij een uitvaart, maar toen ik er voor het eerst doorheen bladerde, lieten de gedichten me niet meer los. Van het ene moest ik zuchten, het volgende deed me grinniken en door een derde ging ik huilen. Dankzij de gedichten kwam de dood – ja, die lompe gast die ook mij niet zal overslaan – van de hoge plank neergedaald. Maar dan niet als een enge Pierlala, maar als een natuurlijk gegeven waar prachtige, zelfs rustgevendende woorden aan zijn gewijd. Woorden die mij de moed gaven het er in deze zonnige voorjaarsdienst met u, lieve, levende mensen over te hebben.

Sterfbed (1992 – Jean Pierre Rawie

*Mijn vader sterft; als ik zijn hand vasthoud,
voel ik de botten door zijn huid heen steken.
Ik zoek naar woorden, maar hij kan niet spreken
en is bij elke ademtucht benauwd.*

*Dus schud ik de kussens en verschik de deken,
waar hij met krachteloze hand in klauwt;
ik blijf zijn kind, al word ik eeuwen oud,
en blijf als kind voor eeuwig in gebreke.*

*Wij volgen één voor één hetzelfde pad,
en worden met dezelfde maat gemeten;
ik zie mijzelf nu bij zijn bed gezeten*

*zoals hij bij zijn eigen vader zat:
straks is hij weg, en heeft hij nooit geweten
hoe machteloos ik hem heb liefgehad.*

De journaliste Barbara van Beukering schreef in 2020 een boek over de dood. *Je kunt het maar één keer doen*, heet het, met als ondertitel: *een persoonlijke zoektocht naar sterven – het grootste taboe in ons leven*. Ik vond dat boek toevallig in zo'n straatbibliotheekje en aangezien mijn hoofd toch al volledig in beslag genomen werd door het onderwerp, kon dit er ook nog wel bij, of misschien moest het gewoon zo zijn. Haar boek bestaat uit persoonlijke reflecties verweven met ontroerende interviews die ze hield met nabestaanden. Wat opvalt is dat de meeste van hen aangeven dat ze het te weinig met hun geliefde over de dood hebben gehad. Dat het had geholpen als er meer dingen waren uitgesproken naar elkaar. Eén vrouw vertelde dat ze, drie weken na de begrafenis van haar vader, bij het leegruimen van zijn huis een briefje vond waarop stond: 'Ik wil graag gecremeerd worden.' Dat is intens pijnlijk.

Maar ook dat gegeven uit het gedicht van Rawie, *straks is hij weg en heeft hij nooit geweten hoe machteloos ik hem heb liefgehad*, komt terug in de verhalen: dat er zoveel is wat on gezegd bleef. En daarmee is het boek vooral een pleidooi voor het bespreekbaar maken van die grote thema's dood en leven. Dat we het aandurven en elkaar vragen stellen als: Hoe is je weg tot hiertoe verlopen? Weet je wel dat ik je liefheb? Kun je me vergeven voor die ene stommititeit? En vergeet niet dat ik wel dat ene lied van Marco Borsato op mijn uitvaart wil!

Een jaar later (2021) – Mariet Lems

*De lente is te zacht begonnen
alsof er niets geëindigd is, voorgoed
een storm ijskoud langs bloesems woedt
de woorden dood, rouw, afscheid, zijn verzonnen*

*Jouw rozen barsten van de knoppen, ongesnoeid
staan zij met mij te dingen naar jouw handen
geen teken, ondanks alle offeranden
van wat hier niet te stoppen verder groeit*

*Als erfgename van jouw meesterwerk
zal ik al wat je zaaide minnekozen
je naam schrijf ik met appels in het gras*

*ik wiede elk sprietje onkruid uit het perk
en voel in grond en wortels wie je was
en bent en blijft, ik wacht hier bij de rozen.*

Rouw is moeilijk in woorden te vatten en voor iedereen anders. Natuurlijk slijt het, ooit, maar het tempo waarop is niet te voorspellen. Soms kan het later - een jaar later - nog pijnlijker zijn dan in het begin toen je nog volop omringd werd door troosters en door dingen die moesten geregeld. Ik weet nog dat onze alma mater Céline over haar Loe die acht maanden daarvoor was overleden zei: 'Nu mag hij wel weer eens terugkomen.' Maar niemand komt ooit terug uit de dood. Dat maakt het zo verdrietig, definitief en ongewis. Want wat er daarna is? Of we elkaar nog terug zullen zien? We

weten het niet. Niemand kan het ons vertellen. Maar in de tussentijd groeit en sterft en sterft en groeit de natuur maar door met een zachte lente die doet alsof er niets geëindigd is – voorgoed.

En toch is juist dát precies wat troost kan bieden – dat leven dwars tegen de dood in doorgaat. Met een VWO-klas die ik in 2003 maatschappijleer gaf, bezocht ik voormalig concentratiekamp Auschwitz. Het was een zware trip. Voortdurend lette ik op al die jonge bedrukte gezichten en zelf hield ik het bijna niet meer toen we het gebouw binnenliepen dat ooit als verbrandingsoven had gefungeerd – een plek doordrenkt met vernietiging. Daar stonden we dan met elkaar te zwijgen. Tot één van mijn leerlingen me aanstootte en omhoog wees, en het klinkt bijna als kitsch, maar het is écht gebeurd: in de nok van het gebouw had een zwaluw een nest gebouwd waar ze haar jongen voedde. We glimlachten even en liepen naar buiten, de zon in.

En nee, ik weet het: één zwaluw maakt nog geen vrede tegen al dit dodelijk geweld in, maar het troostte ons toch – die natuur die gewoon maar doorgaat alsof er niets is gebeurd.

Net zoals de rozen uit het gedicht van Mariet Lems die nu uit hun knoppen barsten. De rouwende besluit haar tuin niet langer te verwaarlozen, maar te zorgen voor alles wat ooit in een ander leven gezaaid werd. Ze koestert de herinneringen waarmee ze haar geliefde op een bepaalde manier levend houdt.

Nabestaan (2016) – Joke van Leeuwen

*Soms zie ik jullie gaan, bezig met inzicht, kinderen
en kosten, twee wat gekromde ruggen in een*

*toen nog groene laan. Zo lang al samen op een
steen geschreven, onder een bloesemboompje*

*dat kan sneeuwen. Mijn haren worden wit
ik weet me wees op leeftijd, draag nieuwe*

*vouwen in mijn vel. Er wordt veel digitaal
geschreeuwd, er is nog altijd popmuziek*

*tussen het nieuws, over de liefde, voor zover –
oorlogen woeden weer, er raakt weer veel*

*ontwricht, men eet hier nu quinoa en spelt
had ik dat al verteld, en haast geen kaantjes*

*meer, er wordt onthoofd en onbedaarlijk soms
gelachen. De herfst is prachtig nu. Dat licht*

Toen mijn oma doodging, zei mijn moeder: ‘Nu ben ik wees.’ Ik vond dat raar, want ik associeerde wezen met zielige kinderen uit een Charles Dickens-verhaal, maar waarom eigenlijk? Want hoe oud je zelf ook bent, als je ouders sterven, dan ben je wees. Een wees met ‘wit geworden haren en vouwen in je vel.’

U bent met vele wezen hier vandaag – dat durf ik wel te stellen. Wat zou u vertellen aan uw ouders over de wereld van nu? Met smartphones en quinoa – Oekraïne en Gaza in puin - studenten op de barricades – een wereld waar onthoofd wordt - maar Godzijdank ook nog altijd onbedaarlijk gelachen?

Toen ik vorig jaar een keer bij mijn ouders op bezoek was – gelukkig ben ik nog geen wees - bleef ik ze maar lastigvallen met mijn gedichten en lijstjes die ze nog moesten maken voordat het zover was.

Zondagochtend toen ik naar de podcast van deze Ekklesia luisterde, rende mijn dochtertje Nina de kamer en riep: 'Kom snel! Oma is in de vijver gevallen! Ik sprintte naar buiten, zag twee bleke benen uit het water steken en drie seconden lang dacht ik dat ze dood was. Toen ik dichterbij kwam, zag ik haar verschrikte gezicht. Er zat kroos en visvoer op haar voorhoofd en na een korte stilte begon eerst zij en daarna ik onbedaarlijk te lachen. Ze was uitgegleden over een loszittende tegel en riep: 'Had ik toch bijna de daad bij jouw woorden gevoegd!'

Maar eerst zouden we lachen. En ik hoop dat u dat ook kunt – dwars door verdriet heen, dat misschien juist vanochtend ook door deze dienst wordt opgeroepen. Zullen we lachen, lief zijn voor elkaar, uitspreken wat belangrijk is en dan laten we die lompe gast, de dood, maar ergens rustig in een hoekje zitten.

*Want sterven zal je ooit
maar vandaag en godweet morgen
kun je leven, doen, zien
iemand voor iemand zijn misschien
en het verschil maken toch
tussen onverwisselbaar uniek
en om het even -
tussen dood en leven.*

Zo moge het zijn.